

EGY PSZICHOTERÁPIÁS ISKOLA SZÜLETÉSE A HÁBORÚK ÁRNYÉKÁBAN: A DASEINANALÍZIS TÖRTÉNETE I.

Author(s) / Szerző(k):

Lubinszki Mária (Ph.D.)

Miskolci Egyetem

E-mail:

maria.lubinszki@uni-miskolc.hu

**Cite:
Idézés:**

Lubinszki Mária (2024): Egy pszichoterápiás iskola születése a háborúk árnyékában: a daseinanalízis története I. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, VI. évf. 2024/2. szám. 61-75. Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2024.2.61>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE:

Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2024/0005

**Reviewers:
Lektorok:**

Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:

1. Olteanu Lucián Líviusz (Ph.D.), Gál Ferenc Egyetem
2. Simó Ferenc Zoltán (Dr. Jur.), Kocka Kör

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:

3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Absztrakt

A freudi pszichoanalízisből és a heideggeri filozófiából született pszichoterápiás irányzat, a daseinanalízis egyre ismertebb hazánkban is. Az 1930-as, 40-es évektől datálható a daseinanalízis létrejötte, azonban ennek több évtizedes előzménye egészen a század elejéig nyúlik vissza, és magyar vonatkozása is van, Ferenczi Sándor személyében. Jelen tanulmány a kezdetektől az első világháborúig követi nyomon az irányzat születését.

Kulcsszavak: pszichoanalízis, történelem, daseinanalízis

Diszciplína: pszichológia

Abstract*THE BIRTH OF A SCHOOL OF PSYCHOTHERAPY IN THE SHADOW OF WAR: THE HISTORY OF DASEIN ANALYSIS I.*

The psychotherapeutic movement born out of Freudian psychoanalysis and Heideggerian philosophy, Dasein analysis, is becoming increasingly known in our country. Although it dates back to the 1930s and 40s, the origins of Dasein analysis go back several decades to the beginning of the century, and it also has a Hungarian connection in the person of Sándor Ferenczi. The present study traces the birth of the paperweight from its beginnings to the First World War.

Keywords: psychoanalysis, history, daseinanalysis

Disciplines: psychology

A daseinanalízis története szorosan összefonódott a pszichoanalízis történetével; barátságokkal, viszályokkal, a történelemmel. Többen írtak róla összefoglaló tanulmányt, különböző megközelítésekből (Condrau, 2000). Jelen tanulmány az emberi kapcsolatok szemszögéből mutatja be a daseinanalízis történetét; külön kitérve a magyar vonatkozásokra. Levezéseket, megemlékezéseket kutatva állt össze a jelenlegi kép az irányzatról; elsősorban a Freud-Binswanger barátság tükrében bontakozik ki valódi arculata, majd Boss és Binswanger, és Condrau kapcsolatai által. A történelem különös módon hatja át a pszichológia tudományát, és az egyes irányzatok kialakulását, amelyet ebben a tanulmányban az első világháborúig követünk nyomon.

A daseinanalízis történetének**kezdetek: a Binswanger-dinasztia**

Ludwig Binswanger 1881. április 13-án született a svájci Kreuzlingenben. A családban már komoly orvosi és pszichiáteri

tradíciók uralkodtak: nagyapja, Ludwig Binswanger (1820. 06. 26. Osterberg – 1880. 08.05. Kreuzlingen) alapította a Bellevue szanatóriumot, ideg- és elmeegógyintézetet Kreuzlingenben 1857-ben, és komoly szakmai hozzájárulást nyújtott az Alzheimer kórral kapcsolatban.

Binswanger nagypapa gimnáziumi éveit Augsburgban töltötte 1835-40 között, majd 1840-45 között filozófiát és orvostudományt tanult Erlangenben, Münchenben és Heidelbergben. 1848-49 között a tübingeni orvosi klinikán volt asszisztens, 1850-57 között a münsterlingeni Irrenanstaltot vezette. A Bellevue magánszanatóriumban családjával, a betegekkel együtt „terápiás közösségben élt”.

Nagybátyja, Otto Binswanger (1825-1929) a jénai egyetem pszichiátriai klinikájának vezetője és professzora volt, Friedrich Nietzsche is ő kezelte. Friedrich Nietzsche (1844-1900) 1888-ban még befejezte az *Ecce homo* című könyvét, melyet a patetikus hangvétel, és önmaga túlbecsülése jellemez. A nagybátyja hóbort egy év

múlva idegösszeomlássá fajult, ekkor éppen Torinóban tartózkodott. 1889. január közepén ment érte édesanyja, aki Jénába vitte Binswanger professzor klinikájára.

A nagyapa zsidó családból származott, és részt vett az 1848-as forradalomban is, beszédet mondott a müncheni városháza előtt. Gondolkodása a pszichiátriai kezelést illetően is forradalmi volt: az akkor még széles körben elterjedt kényszerítő eszközöket teljesen kizárta, helyette az intézményi kezelés és a családi ápolás kombinációjának megvalósításán fáradozott. Robert Binswanger (1850-1910), a legidősebb fia így ír édesapjáról: „Egész élete a betegek szolgálatából állt, a legnagyobb áldozatkészséggel szentelte magát nekik, és ezt teljes mértékben megkívánta a családjától és mindazoktól, akik a páciensek kezelésében és ápolásában részt vettek.” (Robert Binswanger, 1890 id. Fichtner, 1992) A Bellevue klinika 15 pácienssel kezdett, 1879-re ez a szám 40-re nőtt.

Robert Binswanger, Ludwig édesapja, Bellevue-t 1880-1910 között igazgatta. Energikus volt és körültekintő, az apja koncepcióját következetesen folytatta. A családi légkör továbbra is a legfontosabb terápiás eszköz maradt, a Bellevue klinika egy otthonos svájci panzió képét nyújtotta. 1881-ben Freud apai jóbarátja, Josef Breuer felfigyelt a szanatóriumra, és tavasszal ide küldte Anna O.-t (Bertha Pappenheim) morfiumentvonó kúrára. 1893-ban Freud és Breuer ismét Bellevue-be küldték közös páciensnőjüket (Fichtner, G. 1992, XIV). A Bellevue a Binswangerek

három generációja alatt az európai szellemi élet központja lett, vendégkönyvében olyan nevek szerepeltek, mint Sigmund Freud, Edmund Husserl, Max Scheler, Martin Heidegger, Karl Löwith, Martin Buber, Kurt Goldstein, Rudolf Alexander Schröder (Herzog, 1991, 13. o.). A klinika működéséről, és három fő korszakáról lásd Max Herzog (1991) munkáját.

Ludwig Binswanger ebben a világban nőtt fel. Orvosi tanulmányait 1900 és 1906 között Lausanne-ban, Zürichben és Heidelbergben végezte. Már ezekben az években intenzíven tanulmányozta a pszichoanalízist. 1906 júniusától a zürichi Burghölzli pszichiátriai klinikán vállalt asszisztensi teendőket, itt C. G. Jung tanítványaként írta disszertációját. Binswanger disszertációjának témáját Jung javasolta: „A pszichogalvanikus reflexjelenségek az asszociációs kísérletekben” címmel (lásd: Binswanger, 1956, 9-13. Jung 1908-ban főorvosként dolgozott a Burghölzli, a zürichi kanton elmeegógyintézete, valamint a zürichi egyetem pszichiátriai klinikáján. Sok híres személyiség vendégeskedett és dolgozott itt, ezidőtájt: Karl Abraham, Assagioli, Ludwig Binswanger, Décsi Imre, Max Eitington, Ferenczi Sándor, Ernest Jones, Rorschach, Sabine Spielrein (Freud-Ferenczi levelezés, I/1., 2F), valamint Franz Riklin, Hermann Nunberg (Fichtner, 1992. XVI.). Jung 1900 decemberétől dolgozott Burghölzliben, először gyakorló orvosként, később főorvosként. 1906-ban itt végezte híres szóasszociációs kísérleteit, melyben Binswanger is részt vett. Ebben az időszakban

Eugen Bleulerrel is kapcsolatban állt, aki Auguste Forelrel vezette a Burghölzli klinikát. Jung 1907-ben mutatta be Binswangerrel Freudnak, akivel az első találkozástól kezdve egy lassan kibontakozó, életfogytig tartó barátság fűzte össze, a pszichoanalízisről vallott eltérő nézeteik ellenére.

Freud életművével kapcsolatban lásd: Simó (2020,2021a,b) műveit.

Ludwig Binswanger, Sigmund Freud és Ferenczi Sándor

A pszichoanalízis története bővelkedik levelezésekben, gondoljunk többek között Freud és Fliess, Freud és Jung, Freud és Bleuler, Ferenczi és Groddeck levelezéseire. Sigmund Freud maga is több emberrel tartott fenn ily módon kapcsolatot, azonban csak kevesekkel sikerült ezt élet-hosszig megőrizni. Ezen kevesek közé tartozik Ferenczi Sándor és Ludwig Binswanger.

Ferenczi Sándor (1873-1933) pszichoanalitikus Miskolcon született. Orvosi tanulmányait Bécsben folytatta. 1897-től élt Budapesten, ahol a kulturális élet meghatározó személyiségeivel került kapcsolatba. Neki köszönhetően Budapesten a pszichoanalízis összefonódott a haladó szellemi áramlatokkal és

kulturális mozgalmakkal (Harmat, 1994).

A velük folytatott levelezés azon túl, hogy talán a legmélyebb betekintést nyújtja a pszichoanalízis magyarországi, svájci és ausztriai történetébe, egyben hiteles krónikája két olyan barátság történetének, mely példaértékű lehet napjainkban is.

Sigmund Freud Ludwig Binswangerrel 1907 februárjában, Ferenczi Sándorral 1908 februárjában találkozott, és változó intenzitással, de töretlen hittel íródtak leveleik. Mindegyikük másvalamiben hitt; épp ez adja meg a levelek különös hangulatát, az ellentétek kimondott-kimondatlan feszültségét. Alig több mint egy évtizeddel ezelőtt, 1992-ben látott nyomtatásban napvilágot e két levelezésgyűjtemény. A Freud–Ferenczi levelezés megjelenése hosszabb huzavona után, 1992-től vette kezdetét először francia nyelven, összesen három kötetben (Erős, 2000, 11. o. in: Freud/Ferenczi, 2000). A levelezés magyar nyelven 2000-től jelent meg. A Freud–Binswanger levelezés szintén 1992-ben jelent meg, egy kötetet tesz ki, a tudományos előszó és lábjegyzetek megkönnyítik a tájékozódást (Larsson, 1995, 769.o.). A két levelezés külön-külön, más-más jelentőséggel bír. A Freud–Ferenczi levelezés személyes és szakmai konfliktusoktól sem mentes, de igen mély és szoros barátság krónikája, míg a Freud–Binswanger levelezés egészen más típusú emberi kapcsolatot tár fel: egy lassan kibon-

takozó, tiszteletteljes, őszinte barátság példája annak ellenére, hogy két, korban, személyiségben, intellektuális stílusban és alapvető meggyőződésben ennyire különböző emberről volt szó.

Első találkozásukkor Freud 51 éves volt, 25 évvel idősebb Binswagnernél, és nagy reményeket fűzött a fiatalhoz: azt remélte, ő majd összekötő kapocs lehet a pszichoanalízis és az akadémiai, intézményes pszichiátria között. Binswanger azonban kezdetől fogva nem tudott otthonra lenni a pszichoanalízisben, bár az első években még kiemelkedő jelentőséggel bírt számára (Lowenfeld, 1967, 459. o., Condrau, 2000). Elsősorban a pszichés „apparátus” természettudományos megközelítését tartotta problematikusnak, determinisztikusnak (Heiner, 1993, 25. o. Edelheit, 1967, 85.o.). A neurózisok keletkezésének freudi elméletével sem értett egyet, amely az infantilis komponenst hangsúlyozta; lassan elkezdte saját gondolati útját járni. (lásd: Larsson, 1995, 771. o.). Mégis, az első pillanattól kezdve mély emberi kötelék fűzte őket egymáshoz, Binswanger Freudot egész életében apa-figuraként tisztelte. Barátságuk túlélte a munka és az élet összes megpróbáltatását, noha Binswanger egyre távolabb került a pszichoanalízistől. (Lowenfeld, 1967, 459. o.) A freudi teória mégis élete végéig ösztönző erő maradt számára, és hiába próbált távol maradni, egész életét áthatották a pszichoanalízissel kapcsolatos konfliktusok (lásd: Lowenfeld, 1957, 418. o.).

Freud és Binswanger az első látogatást követően személyes céllal még hatszor ta-

lálkozott, ezen kívül a nemzetközi pszichoanalitikus kongresszusokon is viszontlátták egymást.

A Freud–Ferenczi kapcsolatot 1236 levél őrzi, míg a Freud–Binswanger kapcsolatot 195. Binswanger eredeti levelei Bécsben maradtak, amikor Freud 1938-ban Londonba emigrált, végül elvesztek a háború alatt (Larsson, 1995, 770. o.). Levelezésük bizonyíték arra, hogy az eltérő nézetek ellenére is meg lehet őrizni egy barátságot, kellő tisztelettel és elfogadással. Mint ismeretes, Freudnak felbomlott a kapcsolata Breuerrel, Fliessel, Adlerrel, Stekellel és Junggal. A Binswangerrel folytatott levelezése megcáfolja azt az újra és újra felmerülő kritikát, miszerint ő intoleráns és zsarnoki lett volna (Freud / Binswanger 1992).

Freud élete vége felé ezt írta Binswangernek: „Egészen eltérően sokan másoktól ön nem engedte, hogy az intellektuális fejlődése, ami egyre inkább eltávolodott az én befolyásomtól, a személyes kapcsolatunkat megzavarja, és nem is tudja, hogy az ilyen finomság milyen jól esik az embernek.” (Freud / Binswanger 1992, 2. o.).

Az első látogatás mély nyomot hagyott Binswangerben is: csaknem 50 évvel később is dicsérte a könnyed, barátságos atmoszférát, Freud egyszerűségét, nyitottságát és jóságát (Binswanger, 1956, 9-13. o.).

Az első Freud-Binswanger találkozások

Binswanger 1907 márciusában Junggal és felségével érkezett Bécsbe, ahol közel két hetet töltött. Részt vett a Szerdai Társaság ülésein és különböző előadásokon, a legnagyobb hatást azonban az esti együttlétekkor tette rá Freud, amikor a dolgozósobájában beszélgettek. Mindez fesztelen, barátságos légkörben zajlott, melyen átsütött Freud személyisége: kimondhatatlan, mélyreható és nagymértékben ösztönző módon válaszolta meg a fiatalok kérdéseit. Freud szívesen fogadta Binswangert: ismerve családját – Otto Binswangerrel 1894-ben személyesen is találkozott (Fichtner, 1992, XI.) – mindenekeelőtt azt várta, hogy összekötő kapcsolat lesz a pszichoanalízis és az intézményes pszichiátria között. Noha Binswanger a pszichoanalitikus kezelési technikát alkalmazta, sohasem lett a pszichoanalitikus mozgalom híve. Ismeretelméleti és filozófiai–antropológiai nézőpontból számára a freudi tan több ponton is kiegészítésre szorult.

Az első találkozás után Binswanger 1907 áprilisától 1908 júniusáig Otto Binswanger nagybácsijánál dolgozott Jénában, a pszichiátriai egyetemi klinikán, aki már 1907. május 29-én megbízta egy komoly hisztériás esettel. Binswanger a páciensnőt pszichoanalízissel kezelte, mint későbbi betegeit is; ebben az időben még azt gondolta, csaknem minden pácienszt analizálni kell (Fichtner, 1992, XVIII.). Később, tíz év kemény munka és csalódás árán látta be:

a pácienseinek csak egy meghatározott része analizálható.

Itt ismerkedett meg leendő feleségével, Hertha Buchenbergerrel, aki ápolónőként dolgozott ugyanazon a klinikán. 1908 júliusától apja intézetének munkatársa lett, és már 1910-ben át kellett vennie a Bellevue vezetését apja korai halála miatt. Freudot másodszer 1910. január 15-25 között látogatta meg feleségével, Herthával Bécsben, melynek emlékét a Freud–Ferenczi levelezés is őrzi.

Freud már 1910. január 1-én kelt levelében meghívta Ferenczit, aki véletlenül félreolvasta a Binswanger nevet, és Abrahamra gondolt. Válaszolt is másnap Freudnak, melyben bizonytalanságát fejezte ki az Abrahammal való találkozás végett; fontosnak érezte, de nehéz volt döntenie. Be is vallotta Freudnak: „úgy viselkedem, mint egy kényszerneurotikus” (Freud–Ferenczi levelezés, 2000, I/1. 97 Fer.). Még szerencse, hogy újraolvasta levelét, és korrigálhatott: „Az átkozott testvérkomplexus még mindig bolondot űz belőlem. Nyilvánvalóan szorongtam tőle, hogy Abraham lesz a vendég.” (Freud–Ferenczi levelezés, 2000, I/1. 97 Fer.). Érdekes, hogy innentől fogva Freud minden levelében, melyben Binswangerről szó esik, zárójelben odateszi: „az Ön Abrahamja”. Ferenczi Binswangerről ebben a levelében még úgy nyilatkozik, hogy nagyon szívesen utazik vele egy időben Bécsbe. Freud 1910. január 10-i levelében pontosítja Ferenczinek Binswangerék érkezésének időpontját, és javasolja, hogy a hétvégén látogasson el. „Nagy felüdülést fog jelenteni a hölgyek-

nek (Ferenczi érkezése), akiből nem vált ki akkora rokonszenvet (Binswangerék érkezése), mint vendégeink egyébként szoktak” (Freud-Ferenczi, 2000, I/1. 99F). Nincs pontos adat arra nézve, hogy ez alatt mit is értett Freud. Feltételezhetően a túl hosszú ott tartózkodásra utalhatott. „Január 15-én szombaton reggel érkeznek Bécsbe Binswangerék („Abraham”). A fő feladatot a rákövetkező vasárnap jelenti majd” (Freud-Ferenczi levelezés, 2000, I/1.100 F). Ferenczi 1910. január 14-én ezt írja: „Szívélyes üdvözltem az egész családnak valamint Binswanger kollégának és feleségének” (Freud-Ferenczi, 2000, I/1. 102Fer). Négy nappal később viszont már vegyes érzelmekkel nyilatkozott a Bécsbe utazásról. Valójában ő csak Freuddal szeretett volna találkozni, Binswangerék személye, a találkozás lehetősége egyáltalán nem lelkesítette. Két dologtól tartott; egyrészt, hogy a svájci vendégek hosszas ottléte miatt ő már nem tűnne kíváncsúnak, másrészt, „hogy a végén mégiscsak összetalálkozom Binswangerékkal, és Önnel nem tudok négy szemközt beszélni” (Freud-Ferenczi, 2000, I/1. 104. Fer).

Freud biztatására – „Binswangerék nem fárasztóak” (Freud-Ferenczi, 2000, I/1. 105.F) – Ferenczi rászánta magát, hogy segítsen szórakoztatni Binswangeréket, ám indulása napján visszamondta az utazást. Depresszióba esett, így sem Freuddal, sem Binswangerékkal nem tudott találkozni. Talán magának sem vallotta be, hogy nem lehetett véletlen az Abraham-félreolvasat: Binswangerrel szemben hasonlóan ambivalens érzelmekkel viseltethetett, ám míg

Abrahammal kapcsolatban szakmai féltékenység volt az ok elsősorban, Binswangerrel szemben e mellé még személyes féltékenység is járult. Utólag nyíltan bevallotta: „Talán jó, hogy Binswangerék jelenléte visszatartott a bécsi látogatástól...” (Freud-Ferenczi, 2000, I/1. 107. Fer). Freud Binswangerék elutazása után megnyugtatta Ferenczit: „Jól tette, hogy a múlt hétvégén nem jött, Binswangerék csak tegnap utaztak el. Egyetlen szót sem tudtunk volna beszélni egymással” (Freud-Ferenczi, 2000, I/1. 108.F).

Konfliktus

a svájci pszichoanalitikus életben

Az 1909-es időszaktól kezdődően Freudnak különösen fontos volt, hogy a pszichoanalízis az intézményes pszichiátrián belül is előrelépjen, és továbbra is nagy eredményeket fűzött Binswangerhez (Freud/Binswanger, 1992, 19F 31.).

Binswanger 1910 elején meglátogatta Freudot, és még ugyanezen év júniusában sor került a Zürichi Pszichoanalitikus Szövetség megalapítására, mely 1907-től működött Freudi Kutatói Társaság néven Eugen Bleuler vezetésével.

Eugen Bleuler (1857-1939) svájci elmeorvos, a zürichi Burghölzli elmeorvosintézet és pszichiátriái klinika igazgatója 1898-tól, mely ekkor Európa egyik legfontosabb és legprogresszívebb intézményének számított. Az a tény, hogy vonatkozott elkötelezni magát a pszichoanalitikus „mozgalom” mellett, feszültséget okozott a Junggal és Freuddal való kap-

csolatában (Freud/Ferenczi, 2002, 2F, 18F, 63. o., 84.o.). Freuddal való levelezése 1904-ben kezdődött, ekkor már néhány éve szorgalmasan foglalkozott a pszichoanalízissel (Fichtner, 1992 X.).

Binswanger 1906 júniusától 1907 áprilisáig szintén Burghölzliben dolgozott doktoranduszként, Bleuler és Jung tanítványaként.

Nem mindenki akart azonban automatikusan a nemzetközi pszichoanalitikus társaság tagja lenni, többek között Eugen Bleuler sem. Freudban felmerült a kétely: változott-e a pszichoanalízisről vallott meggyőződése azoknak, akik a belépést Bleulerrel együtt megtagadták. (Freud/Binswanger, 1992, 33F 48.). Binswangert is meglepte Bleuler ellenállása, de nem szeretett volna beavatkozni. Ezért ő maga sosem kérdezte Bleulert, és Freud szándékaival sem volt egészen tisztában: „A közöttünk meglévő nyíltságra alapozva hálás lennék, kedves professzor úr, ha megmondaná nekem a véleményét nyíltan, hogy meg tudjuk érteni egymást.” (Freud/Binswanger, 1992, 34B 50.) Freud közvetítő szerepet szánt ebben a helyzetben Binswangernek; informálódjon, próbálja meg kideríteni az okokat, azonban Binswanger távolságtartással reagált. Októberben Freud maga írt Bleulernek, magyarázatot kérve arra, miért zárta ki magát a szövetségből. Nem titkolt célja volt, hogy elérje Bleuler csatlakozását a svájci szövetséghez. Innentől Freud és Bleuler élénk, terjedelmes levelezést folytatott, mely a mai napig kiadatlan maradt.

1910. december 25-én találkoztak Münchenben, másnap Jung is csatlakozott Freudhoz, aki így számolt be Ferenczinek a Bleulerrel való találkozásról: „Teljes egyetértésre és jó személyes kapcsolatra jutottam vele, ő is ugyanolyan szegény ördög, mint mi, s azt szeretné, ha kicsit szeretnénk, amit a számára fontos személyektől talán kevésbé kapott meg. Aligha kétséges, hogy be fog lépni a zürichi egyesületbe. S ezzel az ottani szakadás megszűnne” (Freud/Ferenczi, 2000, 190F 365. o.). A beszélgetések eredményeképpen Bleuler végül 1911. január 13-án a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesület zürichi csoportjának tagja lett, és az elnöki tisztelet vehette át Binswangertől. Ez volt az első olyan eset a kapcsolatukban, ahol Binswanger eltávolodásának kezdeti mozzanatai tetten érhetőek, hiszen Binswanger őszinte távolságtartással reagált, és még Freud kérésére sem akart beavatkozni az eseményekbe. Bleuler végül 1911. november 28-án közölte Freuddal, hogy kilépett a pszichoanalitikus egyesületből.

A Bellevue klinika és a pszichoanalízis teoretikus megalapozása

Binswanger életében az 1910-es év komoly fordulópontot jelentett. Édesapja, Robert Binswanger váratlan halálának következtében 1911. január 1-én hivatalosan is átvette a Bellevue magánszanatórium vezetését, alig 29 évesen, melynek ekkor már 80 páciense volt, és 5-6 orvos dolgozott folyamatosan az intézetben (lásd: Herzog, 1991). Freud ekkor ismét kifejezte

reményeit Binswangerrel kapcsolatban; szeretné, ha utat tudna nyitni a pszichoanalízisnek a pszichiátriai praxisban. Nem sokkal ezután Freud tiltakozott az ellen, hogy ő utalt volna erre (lásd: Freud/Binswanger, 1992, 49F 70. o.). Ellenben bízta Binswangerrel, hogy a pszichoanalitikus technikát tudatosan formálja át az intézményi kezelésre. Binswanger ebben az időben még azt gondolta: csaknem minden pácienszt analizálni kell. Tíz év kemény munka és csalódás árán kellett rájönnie, hogy a páciensek csak egy bizonyos, meghatározott része analizálható (Binswanger, 1956). 1911-ben egy prospektusban számolt be a Bellevue klinikáról: a betegek kezelése az édesapja és nagyapja alapelveit követi, fő feladat az egyénre szabott pszichoterápia. A gyakorlat és kutatás alapjának a pszichoanalízist tartja, mint a hisztéria, kényszerneurózis, fóbia és hasonló betegségek pszichoterápiás módszerét (Freud/Binswanger, 1992, 51F 73.o.). Freud továbbra is a pszichoanalízist „erőltette” Binswangerre. Azt javasolta neki, hogy a két, már meglévő komplexusa mellé, mint az intézményi munka és a tudományos munka, rosszul teszi, ha nem vesz fel egy harmadikat is, a pszichoanalitikus komplexust. Binswanger rengeteget dolgozott ebben az időben, és már régen nem analizált senkit. Freud így próbálta ösztönözni: „Tudassa velem, mikor van újra ideje analizist átvenni.” Búcsúzásképp pedig: „Az összes komplexusának erős gyógyulást kívánok!” (Freud/Binswanger, 1992, 53F 76. o.).

Freud már érezte Binswanger pszichoanalízissel kapcsolatos ellenállását, és finoman bár, de egyre inkább próbálta meggyőzni: „Mint minden apa, gyenge vagyok és elvakult, és ezért büszke egy ilyen fiúra, nehezen is szánom rá magam, hogy figyelmeztessenem. Az Ön pszichoanalitikus komplexusában biztos vagyok, csak azt gondolom, ha ön meg akarja fontolni, a nehézségeinek melyik oldalát részesítse tudatosan előnyben: úgy a pszichoanalitikust válassza az intézményivel szemben, mivel utóbbi a tudattalanban olyan jól be van biztosítva, hogy nem igényel megerősítést” (Freud/Binswanger, 1992, 55F 79. o.). Ezen a ponton Binswanger tovább távolodott Freudtól. Freud megéreztte Binswanger tudattalan ellenállását, aki számára elsősorban ismeretelméleti és antropológiai–filozófiai nézőpontból szorult kiegészítésre a pszichoanalízis. 1911 áprilisában hallott egy előadást Hugo Liepmantól „Wernicke befolyása a klinikai pszichiátriára” (Liepman, 1911. id. Fichtner, 1992, XX.) címmel, amely nagy hatást tett rá: elhatározta, megírja, Freud milyen befolyással bírt a klinikai pszichiátriára. Hamar rájött azonban: a pszichoanalízis tudományos-teoretikus értékeléséhez hiányoznak bizonyos előfeltételei, ekkor kezdte intenzíven tanulmányozni Bergson és Husserl-t. Freud meglepte, de örömmel fogadta Binswanger kezdeményezését: „Hogy mégis a munka mellett döntött, nagyon örvendetes. (...) Úgy látom: az ön számára értékes, számunkra pedig megnyugtató, hogy ilyesmit ír” (Freud/Binswanger, 1992, 60F 88.o.). Ez a

munka hosszú-hosszú évek kutatásai során, 1922-ben készült el (Binswanger, 1922) és akkor is csak részben, azonban Binswanger gondolati fejlődésének kiemelten fontos állomása volt. Az eredetileg két kötetesre tervezett mű második kötete már nem készült el. A második kötet tervezett címe ez lett volna: *Die Psychologie Freuds und der Aufbau der Person*. Letért a pszichoanalízis útjáról, noha épp azon dolgozott, hogy közös nevezőre hozza a klinikai pszichiátriával, és teoretikusan megalapozza. Nehezen haladt, és folyamatos kétely gyötörte, hogy egyáltalán lehetséges-e amire vállalkozott. Személyes kapcsolatuk változatlanul őszinte és tiszteletteljes maradt.

Binswanger csodálattal nézett Freudra; „Mint ahogy már írtam, nem tudom Önt öregnek elképzelni” (Freud/Binswanger, 1992, 57B 82. o.). Apjához hasonlította Freudot. Mindig Freud töretlen szellemi frissessége lebegett a szeme előtt, ilyenek látta, amikor először találkoztak. Binswanger rengeteget olvasott tervezett munkájához, és szinte mindenről beszámolt barátjának.

A „kreuzlingeni gesztus”

1912 tavasza Binswanger életében és Freuddal való kapcsolatában is fontos események színtere volt. Kiderült, hogy Binswanger egy különösen rosszindulatú tumormal kellett megoperálni, és attól félt, már csak rövid ideje van hátra. Szerencsére a műtét sikerült, és meggyógyult. Freud pünkösdkor meglátogatta Kreuzlingenben, és bár személyes látogatásnak indult, óriási következményekkel járt a pszicho-

analitikus mozgalomra nézve (Haesler, 1993, 1078. o.). A látogatásra Binswanger így emlékszik: „...látom Freudot St. Margrethenből érkező, nagyon frissen és fiatalosan leszállni a vonatról. Örültem jövetelének, csak az az érzés aggasztott, hogy nem tudom majd viszonzni áldozatát, hogy időt és fáradságot nem kímélve eljött” (Binswanger, 1956, 9-13. o.).

Freud kreuzlingeni látogatása töréspontot jelentett a Junghoz fűződő kapcsolatában. Jungnak rosszul esett, hogy Freud nem értesítette idejében a látogatásáról, így nem is tudtak találkozni. 1912. június vége felé érlelődött meg Freudban a Junggal való szakítás gondolata. Ez év novemberében Jung már ellenségének nevezte Binswangert és Häberlint, akik Freudhoz ekkor már igen közel álltak.

Paul Häberlin (1878-1960) svájci filozófus, pedagógus és pszichológus, Jung szülővárosában, Kesswilben született. Filozófiaprofesszori posztot töltött be Bernben 1914-22 között, majd Baselben (1922-44). Akadémikusként olyan szellemi miliót hozott létre maga körül, melyben e három tudományterület egymást kölcsönösen egészítette ki. Így ír: „Filozófus az, aki meg akarja érteni az életet. Méghozzá alaposan, nem felszínesen vagy körülbelül. Ez meghatározza az elmélet kifejezését, ez belátás. Az életet érteni azt jelenti: vezetése alatt valódi belátásra tenni szert.” Häberlin legfontosabb levelezőpartnere volt Binswanger, akivel több, mint fél évszázadon át (1908-1960) levelezett. Levelezésük fontos kiegészítője a Freud–Binswanger levelezésnek, ez által a mélylélektan történetének

egy ez idáig kevésbé ismert oldalába nyervehető bepillantás. Freud 1910. március 3.-án írt neki először. A Häberlin-Binswanger levelezés először 1997-ben jelent meg, újabb kiadása egy évvel később, melyben 41, korábbiakban még nem publikált levél található Freudtól, Jungtól, Jasperstől, Heideggertől, Ludwig Franktól és Eugen Bleulertől (Häberlin / Binswanger, 1997).

Noha Binswanger Jung tanítványa volt, személyes vonzódás sohasem fűzte hozzá. Freud még a híres kreuzlingeni látogatás után így írt Ferenczinek: „Már régóta megígértem Binswangernak, hogy meglátogatom, úgy fogadott mint az atyaúristent. (...) Binswangerről Ön is tudja, hogy rendkívül tisztességes, komoly és becsületes, nem nagyon tehetséges, de ezt tudja is, ezért ilyen szerény” (Freud-Ferenczi, 2002, I/2. 302.F). Freud szerencsére sohasem érezte Binswangerrel, hogy ez a véleménye róla. A Binswangernél tett látogatás után Freud kivételesen jól tudta olvasni Binswanger egyébként „borzalmas” kézírását, mely Binswanger szerint azt jelenthette, hogy Freudnak sikerült néhány ellenállását vele szemben feladnia. Binswanger is sokkal bátrabban nyilvánította ki véleményét: „Ön egy született uralkodó, és ezt az ösztönét az emberek pszichés uralására használja” (Freud/Binswanger, 1992, 69B 101.).

Binswanger szerint Freud egész művében valamely ösztön uralkodása nyilvánul meg, ez Freud apakomplexusával függ össze, mely az álomfejtésből könnyen belátható. Binswanger nem volt túl kíméletes, meglehetősen merészen írt. Freud így

válaszolt erre: „Nagyon meglepett vagyok önanalízisemhez való hozzájárulása miatt. Nem akarok Önnek ellentmondani a hatalmi akaratról, de semmit nem tudok erről” (Freud/Binswanger, 1992, 70F 104.o.). Mindenesetre komolyan fontolóra veszi, majd megköszöni: „Köszönöm tehát önnek, hogy engem olyan érdekesnek talál” (Freud/Binswanger, 1992, 70F 104.o.).

Időközben, 1912-1913 folyamán Freud befejezte híres *Totem és tabu* című művét. 1913. május 17-18-án Binswanger Häberlinnel együtt meglátogatta Freudot Bécsben, amit Freud nagyon örvendetesnek tartott. Bár Ferenczinek jó előre jelezte, mikor érkeznek vendégei és őt is meghívta, Ferenczi ismét nem utazott el. Freud 1914. október 14-én kelt levelében Ferenczinek dicséri Binswanger munkáját.

A Freud–Binswanger barátságának kétségkívül ez volt az egyik legszorosabb időszak. Freud és Jung egyre növekvő eltávolodásában ez a találkozás különös szerepet játszott, hiszen Jung rossz néven vette, hogy Freudnak nem állt szándékában meglátogatnia őt. Jung Freud viselkedését később „kreuzlingeni gesztus”-ként emlegette, és csak fél évvel később, Münchenben sikerült tisztázniuk a félreértést: Jung elismerte, hogy a látogatás hétvégéjén egyáltalán nem is volt Zürichben, hanem vitorlaskiránduláson vett részt. Erről a müncheni beszélgetésről Freud Ferenczinek is beszámolt. Az ülés előtt, 11 óra körül mentek el sétálni, és Freud rákérdezett, mit jelent célzása a „kreuzlingeni gesztusra”. Freud szerint Jungon vele

szemben az apa-komplexus lett úrrá. Így ír Jungról Ferenczinek: „A lényében azonban van valami őszintétlenség, ami lehetővé teszi számára, hogy kimossa magából a kapott benyomásokat” (Freud/Ferenczi, 2002, 349F 159.o.). A Junggal kapcsolatos nézeteltérések végül 1913-ban szakításhoz vezettek.

További konfliktusok a pszichoanalitikus életben és az első világháború

Freud kapcsolata Binswangerrel végigkísérte azokat a konfliktusokat, amit a pszichoanalízistől eltávolodó személyek váltottak ki. Egy-egy szakember végleges leválása mindig meglehetősen megterhelte Freudot. Adler, Bleuler és Jung után a Stekellel való huzavona is szakításhoz vezetett, melynek mélyebb okaiba nem megyünk bele: „Közlöm önnel, hogy Stekellel összeveszttem” (Freud/Binswanger, 1992, 78F 115. o.). Wilhelm Stekel (1868) bécsi ideg orvos, Freud egyik első tanítványa. Számos népszerűsítő cikket és könyvet írt a pszichoanalízisről. Freudtól való eltávolodásának elsősorban eltérő temperamentuma volt az oka, valamint a rövidterápiás módszer kifejlesztésére irányuló törekvései (Freud/Ferenczi, 2000, 12F 78. o.).

Freud új folyóiratot alapított, melynek szerkesztését Ferenczinek akarta átadni. A pszichoanalitikus „mozgalmon” belüli változásokat leginkább a pszichoanalitikus folyóiratokkal történt változások tükrözték. A *Jahrbuch*ot Eugen Bleuler és Freud adta ki, Jung szerkesztette. A *Zentralblatt*ot

Freud adta ki és Wilhelm Stekel szerkesztette. Mindkettő megszűnt, ezzel Jung, Adler és Stekel elvesztették befolyásukat a pszichoanalitikus publikációkra. Két új folyóirat született: az *Imago. Zeitschrift für Anwendung der Psychoanalyse auf die Geisteswissenschaften* (1912) és az *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse* (1913) – lásd: Freud/Ferenczi (2002, 21. o.).

Binswanger Ferenczivel kapcsolatos gondolatait ennek kapcsán fejtette ki a legbővebben: „Mindazok alapján, amiket Öntől Ferencziről hallottam, meg vagyok győződve, hogy Önnek mint ember és tanítvány nagy jelentőséggel bír, és ezt meg is érdemli. (...) Amennyire a tudományos munkáját nagyra becsülöm, annyira nincs hajlama a tudományos és kritikai rálátásra, ami egy szerkesztőtől elvárható lenne. (...) Pontosan tudom, épp most, amikor olyan intenzíven kutatom az Ön műveit, hogy Önt mindenhova követni tudom, miközben Ferenczi munkáiból számomra egy nagy adag komolyság hiányzik, ami az Ön egész tevékenységét a részletekig ábrázolja. (...) De nyugodtan mondhatom, hogy nem csak Ferenczi, hanem senki közülünk Ön mellett nem tudna állni” (Freud/Binswanger, 1992, 80B 117. o.).

Közben kitört az első világháború, és a levélváltások megritkultak; több hónapos szünetekkel írtak egymásnak. A pszichoanalízis életében azonban a háború ellenére ismét feszültséget keltő események történtek. 1914 nyarán a zürichi csoport 15:1 ellenében úgy döntött, kilép a Nemzetközi Pszichoanalitikus Szövetségből. Binswanger nem tudta a kilépés sem

latens, sem manifest okait elismerni, és az új, független szövetségbe nem kívánt belépni. „De szívesen kész vagyok arra, hogy a bécsi vagy berlini csoportba belépjek, ha Ön azt tanácsolja” (Freud/Binswanger, 1992, 100B 141. o.). A belépést azonban a háború megakadályozta, és később sem került rá sor.

A svájci analitikusok többsége ezek után Jung csoportjához csatlakozott, és csak 1919-ben került sor a máig fennálló Svájci Pszichoanalitikus Egyesület megalapítására (Freud/Ferenczi, II/1, 488F 59. o.).

A levelezések főszereplőjévé egy időre a történelem vált, mely „drasztikusan beszólt a levelezőpartnerek életébe” (Erős, 1996, 292. o.). A háború megviselte Freudot, sokszor elkedvetlenítette: „A háború nyolc hónapja olyan, mint egy rossz álom. A feleségem és sógornőm nélkülözök az 1914-ben elmaradt nyári szünidőt, én magam sem lehetek fiatalabb és frissebb az egyharmadára redukálódott munkateljesítménytől. (...) A valóságban egyik napról a másikra élünk, minden más pusztán fantázia” (Freud/Binswanger, 1992, 105F 147.o.).

Freud ezt a helyzetet látványos teljesítmény-robbanással kompenzálta, s befejezte módszertani írásait, és 1915 márciusától tizenkét metapszichológiai írást készített. A levelezése Ferenczivel a háború éveiben a legterjedelmesebb, ekkor voltak a legszorosabb kapcsolatban. Binswangerék Svájcban egészen másképp élték meg a háborút: „Mi itt békében élünk, amit Ön már elképzelni sem tudhat” (Freud/Binswanger, 1992, 108B 150. o.). Freud

1919-ben megkérte Binswanger, hogy hitelezzen neki és küldjön pénzt Martin fiának Genovába, Bécsben ekkor nem volt sem líra, sem frank. „Csak a pszichoanalitikus dolgok állnak jól” (Freud/Binswanger, 1992, 119F 163. o.). A háború éveit Binswanger is kemény munkával töltötte; egyre inkább belátta, hogy a pszichoanalízist nem magából a pszichoanalízisből, hanem csak a pszichológia fő problémáinak perspektívájából kiindulva tudja ábrázolni. Az 1920-as években találkozott Husserlrel, Buberrel és Heideggerrel, ennek hatására még inkább eltávolodott a pszichoanalízistől, és a fenomenológiai antropológia felé fordult.

Binswanger vállalkozása, hogy összegezze Freud hozzájárulását a klinikai pszichiátriához, 1922-ig komoly próbatétel elé állította. Többször váltott levelet Freuddal a munkával kapcsolatos nehézségeiről.

Zárógondolatok

Az emberi kapcsolatok és a történelem nézőpontja egészen más megvilágításba helyezi a tudománytörténeti tényeket. jelen cikk az első világháborúig követtem végig azt a folyamatot, amelyben élénk diskurzust folytatva komoly elméletalkotók egyengették egymás útját, kialakítva azokat az elméleti és módszertani kereteket, amelyben az emberi lélek gyógyítása produktívan értelmeződhet.

Pszichológiatörténeti szempontból megjegyzendő, hogy a pszichoanalitikus irányzat mellett, pontosabban már azt megelőzően, 1879-től kialakult a kísérleti psi-

chológiai irányzat is, ami mintegy előkészítette a behaviorizmus és a kognitív pszichológia számára a terepet (Mező, 2024).

Irodalom

- Binswanger, L. (1922) *Einführung in die Probleme der allgemeinen Psychologie* Berlin: Springer-Verlag
- Binswanger, L. (1956). *Erinnerungen an Sigmund Freud* A. Francke AG Verlag Bern
- Condrau, G. (2000). *Anmerkungen zur Geschichte der Daseinsanalyse* Daseinsanalyse 16:4-33.
- Edelheit, H. (1967). *Binswanger and Freud*. The Psychoanalytic Quarterly, 36:85-90
- Erős, F. (1993). Díványkeveredések BUKSZ, 1993:20-23
- Erős, F. (1996). Ferenczi, a derék katona BUKSZ, 1996
- Fichtner, G. (1992). Einleitung In: *Sigmund Freud Ludwig Binswanger Briefwechsel 1908-1938* S. Fischer
- Freud / Binswanger (1992). *Sigmund Freud Ludwig Binswanger Briefwechsel 1908-1938* S. Fischer, G. Fichtner
- Freud / Ferenczi (2000). *Levelezés I/1.* kötet 1908-1911 Szerk.: E. Brabant, E. Falzeder, P. Giampieri-Deutsch Thalassa Alapítvány-Pólya Kiadó, Budapest
- Freud / Ferenczi (2002). *Levelezés I/2.* kötet 1912-1914 Szerk.: E. Brabant, E. Falzeder, P. Giampieri-Deutsch Thalassa Alapítvány-Pólya Kiadó, Budapest
- Freud / Ferenczi (2002). *Levelezés II/1.* kötet 1914-1916 Szerk.: E. Brabant, E. Falzeder, P. Giampieri-Deutsch Thalassa Alapítvány-Pólya Kiadó, Budapest
- Freud / Ferenczi (2003). *Levelezés II/2.* kötet 1917-1919 Szerk.: E. Brabant, E. Falzeder, P. Giampieri-Deutsch Thalassa Alapítvány-Pólya Kiadó, Budapest
- Häberlin / Binswanger (1997). *Briefwechsel Paul Häberlin, Ludwig Binswanger 1908-1960* J. Luczak, Gerhard Fichtner
- Haesler, L. (1993). *Sigmund Freud-Ludwig Binswanger, Briefwechsel 1908-1938* The International Journal of Psychoanalysis 74:1077-1080.
- Harmat, P. (1994). *Freud, Ferenczi és a magyarországi pszichoanalízis. A budapesti méhylelektani iskola története, 1908-1993.* 2. kiadás Budapest
- Heiner, S. (1993). *Die Gewissenslehre S. Freuds und das neue Verständnis des Gewissens in der Daseinsanalyse von M. Boss und seinen Schülern* Diplomarbeit Universitäts Wien
- Herzog, M. (1991). *Der Begründer der Daseinsanalyse Ludwig Binswanger* Neue Zürcher Zeitung Nr. 267. 1991. november 16.
- Larsson, B. (1995). Sigmund Freud – Ludwig Binswanger. Briefwechsel 1908-1938. *The Psychoanalytic Quarterly*, 64: 769-773
- Simó F. Z. (2020): *Freudiana. OxIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat,*

2020/4, 59-68. Doi:

[https://www.doi.org/10.35405/OXIP
O.2020.4.59](https://www.doi.org/10.35405/OXIP.O.2020.4.59)

Simó F. Z. (2021a): Freudiana: az örökség tovább él. *OxIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat*, 2021/2, 77-85. Doi: [https://www.doi.org/10.35405/OXIP
O.2021.2.77](https://www.doi.org/10.35405/OXIP.O.2021.2.77)

Simó, Ferenc Zoltán (2021c): Freudiana: the Last Chapter. *OxIPO –*

interdiszciplináris tudományos folyóirat,

2021/3, 27-35. Doi:

[https://www.doi.org/10.35405/OXIP
O.2021.3.27](https://www.doi.org/10.35405/OXIP.O.2021.3.27)